

**PROBATSIIYA XIZMATINING SHAXSLARNI NAZORATGA OLISH
ASOSLARI VA TARTIBI**

NABIJONOV FIRDAVS OZODBEK O'G'LI
*O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI
ISHLAR VAZIRLIGI AKADEMIYASI
HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI
KAFEDRASI PROBATSIIYA FAOLIYATI KURSANTI*

Annotatsiya: Mazkur maqolada probatsiya xizmatining shaxslarni nazoratga olish asoslari, ushbu jaryonning huquqiy mexanizmlari hamda nazoratni amalga oshirish tartibi tahlil etiladi. Shuningdek, probatsiya nazoratining mazmun-mohiyati, uning jinoyatchilikni oldini olishdagi o'rni va samaradorligi yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: probatsiya xizmati, probatsiya nazorati, nazoratga olish, sud qarori, ijtimoiy moslashuv, profilaktika, huquqiy tartib.

So'nggi yillarda mamlakatimizda olib borilayotgan sud-huquq tizimini isloh qilish, inson huquq va erkinliklarini ta'minlash hamda jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Islohotlar natijasi o'laroq, hozirda muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan ilgari surilayotgan islohotlar buning yaqqol misolidir. Xususan ular ta'kidlaganlaridek "Hech kimning unutishga haqqi yo'q – qonun talablari va inson huquqlari – biz uchun oliy qadriyat". Bizning mustaqil O'zbekistonimiz "Inson huquqlari – umumjahon deklaratsiyasi"ning to'laqonli a'zosi sifatida inson qadrini ulug'lash, uning huquq va erkinliklarini to'laqonli ta'minlashdek ulug'vor islohotlar amalga oshirilmoqda.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-noyabr kuni qabul qilingan "Jinoyat – ijroiya qonunchiligini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4006-son qarori ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarni ijro etish mexanizmlarini tubdan qayta ko'rib chiqishga, shartli hukm qilingan va jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan shaxslarning xulq-atvori ustidan nazorat samaradorligini oshirishga xizmat qildi.

Hozirda ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarni ijro etish va mahkumlarning huquqlarini ta'minlash izchil davom etmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi " O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-27-son farmonida ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarni ijro etishni ta'minlash, probatsiya nazoratidagi shaxslarning xulq-atvorini nazorat qilish, ularni ijtimoiy moslashtirish va qayta jinoyat sodir etilishining oldini olish ishlarini tashkil etish vazifasi nazarda tutildi.

Probatsiya-muayyan huquqdan mahrum qilish, majburiy jamoat ishlari, axloq tuzatish ishlari, ozodlikni cheklash tarzidagi jazolarning ijro etilishini ta'minlashga, mahkumlarga ijtimoiy-huquqiy va tarbiyaviy ta'sir ko'rastishga, shuningdek, huquqbuzarliklarning oldini olish hamda ularga barham berishga, huquqbuzarliklarning sodir etilish sabablari va ularga imkon beradigan shart-sharoitlarni aniqlashga, bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlar majmui;

Probatsiyaga oid axborot tizimi-manfaatdor davlat organlari o'rtasida probatsiyani amalga oshirish sohasidagi axborotni to'plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish hamda undan foydalanish imkonini beradigan, tashkiliy jihatdan tartibga solingan jami axborot resurslari, axborot texnologiyalari va aloqa vositalari;

Probatsiya nazorati-muayyan huquqdan mahrum qilish, majburiy jamoat ishlari, axloq tuzatish ishlari, ozodlikni cheklash tarzidagi jazoga hukm qilingan shaxslarning, shartli hukm qilingan qilingan shaxslarning va jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilingan shaxslarning xulq-atvori ustidan nazoratni amalga oshirishga, ularda qonunga itoatkorlik xulq-atvorini hamda jamiyatda yurish-turishqoidalariga hurmat bilan munosabatda bo'lishni shakllantirishga, sud tomonidan belgilangan taqiqlarga (cheklovlarga) va majburiyatlarga rioya etilishini ta'minlashga, shuningdek, ularni ijtimoiy rehabilitatsiya qilishga qaratilgan faoliyat;

Hamma narsada asos bo'lgani kabi probatsiya xizmatining shaxslarni nazoratga olish asoslari ham mavjud. Probatsiya xizmatining shaxslarni nazoratga olishi aniq huquqiy asoslar mavjud bo'lganidagina amalga oshiriladi. Ushbu asoslar, avvalo, sud hukmi, ajrimi, qarorlari va amaldagi qonunchilik normalari bilan belgilanadi.

Jumladan, quyidagi holatlar probatsiya nazoratini qo'llash uchun asos bo'lib xizmat qiladi:

-shaxsga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazo tayinlangan bo'lishi;

-shaxsning shartli hukm qilinganligi;

-jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod etilganligi;

-shaxsga nisbatan ozodlikni cheklash yoki axloq tuzatish ishlari kabi jazolarni ijro etish zaruriyati mavjudligi;

Mazkur asoslar mavjud bo'lgan taqdirda, probatsiya xizmati tomonidan shaxs nazoratga olinadi hamda uning ustidan belgilangan tartibda kuzatuv olib boriladi.

Probatsiya xizmatida nazoratga olish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, u izchil va tizimli ravishda amalga oshiriladi. Shaxsni probatsiya nazoratiga olishda mazkur shaxsning yashash joyidagi tuman(shahar) probatsiya bo'linmasining xodimi tomonidan probatsiyaga oid axborot tizimiga ushbu shaxsning shaxsga doir ma'lumotlarini hamda sudning hukmi, ajrimi yoki qaroqi to'g'risidagi ma'lumotlarni kiritish orqali amalga oshiriladi.

Probatsiyaga oid axborot tizimiga kiritilayotgan ma'lumotlar probatsiya xizmati xodimining elektron raqamli imzosi bilan tasdiqlanadi.

Shaxsni probatsiya hisobiga qo'yish davomida sudning hukmi, ajrimi yoki qarori ushbu shaxsga tanishtirilganligi faktini tasdiqlash uchun barmoqlar izlarini tanib olish tizimidan foydalaniladi.

Shaxsni probatsiya hisobiga qo'yish chog'ida mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlariga hamda probatsiya nazoratini amalga oshirishga ko'maklashuvchi boshqa subektlarga ular tomonidan tegishli choralarga ko'rish uchun xabarnomalar yuboriladi.

Probatsiya xizmatining shaxslarni nazoratga olish asoslari va tartibi (normativ-huquqiy asosda):

-O'zbekiston Respublikasida probatsiya xizmati faoliyati bir qator normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Xususan, 2018-yil 7-noyabrdagi PQ-4006-son qaror hamda 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-son farmon hamda 2018 yildagi IIVning 42-sonli buyrug'i probatsiya tizimini rivojlantirishda muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Mazkur hujjatlarga ko'ra, probatsiya xizmatining shaxslarni nazoratga olish asoslari va tartibiga quyidagicha yondashilgan:

-Birinchidan, probatsiya xizmati faoliyati insonparvarlik va ijtimoiy yo'naltirilganlik tamoyillariga asoslanadi. Ya'ni, jazoni ijro etishda asosiy e'tibor jazolashga emas, balki shaxsni tuzatish va jamiyatga qayta moslashtirishga qaratiladi.

-Ikkinchidan, probatsiya xizmati ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolar ijrosini ta'minlaydi. Bu esa jinoyat sodir etgan shaxsni jamiyatdan ajratmagan holda nazorat qilish imkonini beradi.

-Uchinchidan, probatsiya faoliyatida individual profilaktika va ijtimoiy-psixologik yondashuv ustuvor hisoblanadi. Har bir shaxs uchun alohida ijtimoiy moslashtirish dasturi ishlab chiqiladi.

-To'rtinchidan, probatsiya xizmati ko'p subyektli hamkorlik tizimiga ega. Ya'ni, davlat organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlikda ishlaydi.

-Beshinchidan, zamonaviy probatsiya tizimi axborot texnologiyalariga asoslangan nazorat mexanizmlarini qo'llaydi, bu esa nazorat samaradorligini oshiradi. Shuningdek, probatsiya inspektorlariga tumanlarda 75ta shaharlarda esa 100 nafar mahkumlarni nazorat qilish vazifasi ham yuklatilgan.

Bundan tashqari hozirga kundagi probatsiya xizmatining nazorati va boshqa nazorat tizimlari bilan ma'lum darajada o'xshashlik va farqlarga ega.

O'xshash jihatlari:

- barcha nazorat shakllari qonuniy asosda amalga oshiriladi;
- nazoratning asosiy maqsadi huquqbuzarliklarning oldini olishdan iborat ;
- nazorat ostidagi shaxslarning xulq-atvori ustidan kuzatuv olib boriladi;

-profilaktik ishlar olib boriladi.

Farqli jihatlar:

-probatsiya nazorati shaxsni jamiyatdan ajratilmagan holda amalga oshiradi;
-unda ya'ni probatsiya nazoratida ijtimoiy moslashtirish va realibitatsiya qilish muhim o'rin tutadi;

-individual yondashuv ustuvor hisoblanadi;

-insonparvarlik tamoyili asosiy yo'nalish hisoblanadi;

Xulosa

Ushbu maqolada probatsiya xizmatining shaxslarni nazoratga olish asoslari va tartibi tahlil qilindi. O'zbekiston Respublikasida probatsiya tizimi insonparvarlik va ijtimoiy yo'naltirilganlik tamoyillariga asoslangan bo'lib, jazoni ijro etishdan ko'ra, shaxsni tuzatish, jamiyatga qayta moslashtirish va qayta jinoyat sodir etilishining oldini olishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, probatsiya xizmatining shaxslarni nazoratga olish asoslari va tartibi aniq huquqiy me'yorlar bilan tartibga solingan bo'lib mazkur tizim jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim o'rin tutadi. Probatsiya nazorati orqali shaxslarning xulq-atvori ustidan samarali nazorat o'rnatilib, ularning jamiyatga qayta moslashuvi ta'minlanadi. Shuningdek, ushbu tizim qayta jinoyatchilikning oldini olish, shaxsni ijtimoiy realibitatsiya qilish va jamiyatda barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shunday qilib, probatsiya xizmati O'zbekiston Respublikasi jinoyat-ijroiya tizimida shaxsni ijtimoiy moslashtirish va jinoyatning oldini olishni ta'minlovchi muhim institut sifatida shakllangan va rivojlanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-noyabrdagi PQ-4006-son Jinoyat-ijroiya qonunchiligini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida qarori
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-son O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida farmoni
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi
4. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi
5. O'zbekiston Respublikasining Probatsiya to'g'risida qonuni O'RQ-938, 07.08.2024
6. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirining probatsiya faoliyatini tashkil etishga oid buyruqlar va normativ hujjatlar to'plami, Toshkent, IIV Akademiyasi nashri, 2022

7. Abduqodirov A. Probatsiya faoliyatining nazariy va amaliy asoslari, Toshkent, TDYU nashriyoti, 2021
8. Karimov B. Huquqbuzarliklar profilaktikasi va probatsiya tizimi, Toshkent, Adolat nashriyoti, 2020
9. Rasulov Sh. Jinoyat-ijroiya tizimida probatsiya xizmati faoliyati, Huquq va burch jurnali, 2022, №3
10. Umaraliyeva D.N. Probatsiya xizmati faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslari, Toshkent, O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi nashri, 2025